

УДК 37 (091) (438)

DOI: [10.35619/pse.vi4.102](https://doi.org/10.35619/pse.vi4.102)

Marek MICHALAK

doktor nauk społecznych,
Komitet Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk,
Instytut Praw Dziecka im. Janusza Korczaka,
Warszawa, Rzeczpospolita Polska
ORCID: 0000-001-5054-4979
e-mail: mm@marekmichalak.pl

WSPÓLNOTA SOLIDARNOŚCI W DZIAŁALNOŚCI JANUSZA KORCZAKA ORAZ NAGRODZONYCH PRZEZ DZIECI ORDEREM UŚMIECHU [15]

«Dla jutra lekceważy się to, co je [dziecko] dziś cieszy, smuci, dziwi, gniewa, zajmuje. Dla jutra, którego ani rozumie, ani ma potrzebę rozumieć, kradnie się lata życia, wiele lat» (J.Korczak).

Abstrakt. Ponadczasowe idee Janusza Korczaka nadal inspirować globalne wysiłki na rzecz promowania praw i dobrostanu dzieci, ucieleśniając zasadę solidarności społecznej. Jego filozofia, skoncentrowana na godności i sprawczości dzieci, znajduje odzwierciedlenie w Konwencji ONZ o prawach dziecka (1989), która ustanawia prawne, społeczne i kulturowe standardy ochrony dzieci i wspierania ich relacji z dorosłymi. Dziedzictwo Korczaka rozwija się dzięki międzynarodowemu ruchowi korczakowskiemu, działającemu w Europie, obu Amerykach, Afryce i Azji, napędzanemu przez oddanych liderów i rosnące wsparcie, szczególnie podkreślone podczas Roku Janusza Korczaka 2012.

Order Uśmiechu, zainicjowany przez dzieci w 1968 r. i umiędzynarodowiony w 1978 r. przez Sekretarza Generalnego ONZ, jest potężnym symbolem korczakowskiej wizji solidarności społecznej. Jako jedyna międzynarodowa nagroda przyznawana wyłącznie na wniosek dzieci dorosłym, podkreśla ich równość i sprawczość, nawiązując do korczakowskiego przekonania, że «nie ma dzieci, są ludzie». Grupa Dam i Kawalerów Orderu Uśmiechu reprezentuje globalne zaangażowanie na rzecz wartości cenionych przez dzieci, jednocząc społeczności w solidarności w celu ochrony ich podmiotowości i godności.

Słowa kluczowe: Janusz Korczak; Order Uśmiechu; prawa dziecka.

Wstęp. W Słowniku języka polskiego PWN czytamy, że solidarność to «poczucie wspólnoty i współodpowiedzialności wynikające ze zgodności poglądów oraz dążeń; odpowiedzialność zbiorowa i indywidualna określonej grupy osób za całość wspólnego zobowiązania». O tej solidarności mówili i pisali wielcy tego świata. Maria Dąbrowska wskazywała na przykład, że «Solidarność, miłość, godność – dopiero w imię tych rzeczy postępujemy, jak ludzie» [12, s. 27]. Ksiądz Jerzy Popiełuszko definiował solidarność jako «jedność serc, umysłów i rąk zakorzenionych w ideałach, które są zdolne przemieniać świat na lepsze» [12, s. 27). Jacek Kuroń

(Kawaler Orderu Uśmiechu) przestrzegał, że «Obowiązkiem ludzi myślących jest przeciwstawianie się wszelkim formom nietolerancji i solidarność z tymi, których dotyka nietolerancja» [12, s. 27), a Henryka Krzywonos (Dama Orderu Uśmiechu) z pełną powagą podkreśliła, że «Słowo «solidarność» zobowiązuje» [12, s. 27). Bodaj najświetniejsze słowa o solidarności wypowiedział Jan Paweł II (Kawaler Orderu Uśmiechu) w Sopocie podczas VII pielgrzymki 5 czerwca 1999 roku, że nie ma wolności bez solidarności i nie ma solidarności bez miłości. Temat solidarności jest kluczowy i ważny tak samo dla świata dorosłych, jak i dzieci. Solidarność to wartość i zjawisko, jako ruch społeczny to fenomen XX wieku, to międzyosobowa relacja łącząca członków danej społeczności, a przejawiająca się w ludzkich postawach i działaniach.

Temat solidarności podjąłem w drugiej części trylogii o wartościach i prawach dziecka – w książce dla dzieci *Opowieści o tym, co daje moc* [12], będącej narracyjną analizą poszczególnych wartości, które są ważne, jednak nie zawsze zrozumiałe, ich definicje są dla dzieci abstrakcją, a w dialogu z dorosłymi stanowią barierę, często trudną do przejścia. Opowiadanie o solidarności dotyka również problemu przemocy, mowy nienawiści i znieczulicy społecznej. Analiza zjawiska solidarności doprowadziła mnie do zaproponowania definicji, która powinna być wyczerpująca i jednocześnie zrozumiała dla dzieci: «Solidarność to poczucie odpowiedzialności za siebie i innych. Życie według zasady «jeden za wszystkich – wszyscy za jednego». To świadomość, że tworzymy pewną wspólnotę, której członkowie myślą i czują podobnie, wyznają te same wartości. Jest bardzo wiele słów zbliżonych znaczeniowo do solidarności. Na przykład: koleżeństwo, komitywa, porozumienie, wspólnota, lojalność, odpowiedzialność, zgodne stanowisko, wzajemna życzliwość, zaangażowanie. Wszystkie sprawiają, że relacje z ludźmi są dobre i zmieniają świat» [12, s. 27]. Warto zauważyć, że nie ma solidarności bez dialogu, bez właściwych relacji, bez poszanowania podmiotowości człowieka [27].

Solidarność społeczna to pojęcie oznaczające poczucie wspólnoty, wzajemnego wsparcia i odpowiedzialności członków społeczeństwa za siebie nawzajem. Zakłada współpracę, empatię i zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego, szczególnie w kontekście pomocy osobom potrzebującym, marginalizowanym lub słabszym. Solidarność społeczna wyraża się w działaniach na rzecz równości, sprawiedliwości społecznej oraz budowania więzi międzyludzkich, które przeciwdziałają wykluczeniu i wspierają harmonijny rozwój wspólnoty.

W kontekście pedagogii Janusza Korczaka solidarność społeczna przejawia się w jego wizji wychowania opartego na szacunku dla dziecka jako pełnoprawnego członka społeczeństwa. Korczak podkreślał konieczność budowania relacji opartych na wzajemnym zrozumieniu i współpracy, zarówno między dziećmi, jak i między dziećmi a dorosłymi.

Janusz Korczak w swoich zarówno teoretycznych, jak i praktycznych przesłaniach zwrócił uwagę na konieczność nowego odczytania relacji dziecko –

dorośli w kategorii kreatywnego i konstruktywnego, szanującego podmiotowość dziecka i jego praw dialogu. W tym obszarze należy zwrócić uwagę na ważne, a wydaje się zapomniane i pomijane problemy, jak partycypacja i obywatelskość dziecka, poszanowanie podmiotowości i uwzględnienie zdania dziecka w sprawach go dotyczących. Dla Janusza Korczaka dotychczasowe teorie wychowania definiujące wychowanie jako oddziaływanie osób dorosłych, rodziców, nauczycieli, opiekunów, z urzędu opatrzonego autorytetem i kompetencjami, na dzieci, które w hierarchii stoją niżej, są mało rozumne, niejako mające mniejsze prawa niż dorośli, było trudne do zrozumienia, wręcz nieakceptowalne i niesprawiedliwe. Korczak nie miał wątpliwości, że w kontekście dzieci świat dorosłych powinien zmienić kierunek filozoficznych rozważań z pytania „czy mądre”, na «jak mądre». W filozofii Korczaka wychowanie jest oddziaływaniem człowieka na człowieka, ale nie tylko dorosłego na dzieci, lecz także dzieci na dorosłego [24].

Korczak, cytując żydowskiego uczonego, mówi wprost: «dużo nauczyłem się od moich nauczycieli, więcej od moich towarzyszy, a najwięcej od moich uczniów» [6; 26]. Miał on przeświadczenie, że rodzice, opiekunowie, nauczyciele, wychowawcy nieustannie powinni uczyć się od dzieci, tak jak dzieci uczą się od nich. Korczak pokazał nową jakość w relacji z dziećmi, w tym, jak z nimi rozmawiać, jak uczyć oraz jak docenić ich szczerą i ufność. Swoim przykładem wskazał, że dorośli oczekujący niejednokrotnie wdzięczności od dziecka sam winien taką okazać.

Pobieżna analiza myśli i słów Korczaka może sugerować, że szedł on w swoich przekonaniach w kierunku skrajnej indywidualizacji dziecka, pajdocentryzmu, czy nawet pajdokracji. W rzeczywistości – jak podnosi Aleksander Lewin – było zupełnie inaczej: «Mimo ogromnego pietyzmu, jakim otaczał dziecko, stanowiło ono głównie przedmiot jego wnikliwej, naukowej, społecznej i artystycznej analizy, a nie przedmiot kultu» [10]. Jadwiga Bińczycka zauważa, że u Korczaka nie było zgody na bezrozumny liberalizm [3 s. 15]. W Jak kochać dziecko Korczak stawia pytanie: «Więc na wszystko pozwalać?» [5] i odpowiada: „Przenigdy: z nudzącego się niewolnika zrobimy znudzonego tyrana. Zabraniając, hartujemy bądź co bądź wolę, bodaj w kierunku hamowania się i zrzekania tylko, rozwijamy wynalazczość w działaniu na ciasnym terenie, umiejętność wyślizgiwania się spod kontroli, budzimy krytycyzm. I to coś warte jest jednostronnego przygotowania do życia. Pozwalając «na wszystko» baczmy, by dogadzając zachciankom, tym usilniej nie dławić chęć. Tam osłabiamy wolę, tu ją zatruwamy» [5, s. 61-62].

Korczak obrał za cel stworzenie dzieciom przestrzeni bezpiecznej, szanującej prawa człowiecze każdego dziecka, opartej nie na rządach dzieci, czy wręcz tyranii najmłodszych, ale na zdrowych relacjach mających swój fundament w zdrowych zasadach wzajemnego szacunku w relacjach dorosły – dziecko, honorujących specyficzne prawa zarówno świata dzieci, jak i świata dorosłych. Stary Doktor miał świadomość, że świat przyjazny dzieciom to nie świat rządów dzieci, świat nadmiernej ich swobody, ale świat dający możliwość kreatywności, rozwoju, wyrażania siebie,

naturalnej ekspresji; świat, w którym dzieci mają prawo i możliwość wyrażenia swojej oceny wobec dorosłych. Ten temat podejmie później Hannah Arendt, wskazując na odpowiedzialność dorosłych za losy dzieci [2]. W swoich działaniach Korczak rozwijał «ideę współrządzenia i partnerstwa, nadając jej bardzo konkretny, a zarazem oryginalny kształt» [7; 10; 22]. Z właściwą sobie srogością przypomina, że «Dziecko winno być obsłużone solidnie, taktownie i drobiazgowo przez swoich urzędników» [7, s. 203], mając tu na myśli dorosłych: rodziców, opiekunów, nauczycieli, wychowawców, lekarzy. Stary Doktor zwraca uwagę na potrzebę szacunku i solidarności pokoleń. Adam Solak, podejmując analizę porównawczą Janusza Korczaka i św. Brata Alberta wskazuje na wspólne elementy metodologiczne w praktyce obu działaczy: podmiotowe traktowanie drugiego człowieka, budowanie wspólnoty, aktywne zaangażowanie wychowawcy/opiekuna i sprzeciw wobec marginalizacji [25, s. 234].

Temat ten dopełnia i poszerza niezwykła inicjatywa, zjawisko, instytucja i specyficzny znak społeczno-kulturowy, fenomen pedagogiczny, jakim jest Order Uśmiechu [15]. Celnie wpisuje się on w cały «proces powstawania zobowiązań międzynarodowych ochrony praw człowieka i praw dziecka (...) była to pierwsza tego typu inicjatywa o wymiarze międzynarodowym oraz pierwsze odznaczenie nadawane dorosłym wyłącznie na wniosek dzieci» [9, s. 15]. Odznaczenie to jest realnym przykładem realizacji «prawdzieckiego» testamentu Janusza Korczaka, budowania wspólnego świata dzieci i dorosłych, opartego na szacunku i solidarności międzypokoleniowej. Dzieci zgłaszają, wyróżniają i nagradzają dorosłych za ich działania na rzecz najmłodszych. Poprzez Międzynarodową Kapitułę Orderu Uśmiechu im wyróżnienie, które w skali polskiej i międzynarodowej stało się w ciągu 50 lat znaczącym, szanowanym i nobilitującym znakiem więzi, dialogu i partnerstwa między dziećmi a dorosłymi. Order Uśmiechu niewątpliwie jest korczakowskim znakiem, kapitałem i wyzwaniem budującym nowe relacje międzypokoleniowe. Dzieci promują dorosłych, nadają im zaszczytne wyróżnienie, obdarzają zaufaniem, przyjmują zobowiązania.

Dotychczas to zaszczytne umiędzynarodowione przez ONZ wyróżnienie otrzymało ponad 1080 osób z całego świata, a wśród nich najbardziej znamienite postaci życia społecznego, naukowego, religijnego, politycznego. Order Uśmiechu stał się rozpoznawalnym znakiem korczakowskiej idei partycypacji dziecka i dziecięcego obywatelstwa, wspierającym nowe relacje między dziećmi i dorosłymi. Można go traktować jako mocną markę polskiej pedagogiki i rozpoznawalny znak nowej pedagogiki dziecka i dzieciństwa. Order Uśmiechu można uznać za swoisty «testament pedagogiczny» Janusza Korczaka [13, s. 94], gdyż charakteryzuje go podmiotowość dziecka w decyzjach społecznych, humanistyczne podejście do edukacji i wychowania, międzynarodowy charakter nagrody i symbolika uśmiechu w kontekście wychowania i edukacji [14].

Bycie Damą/Kawalerem Orderu Uśmiechu to nie tylko wyróżnienie, efekt dziecięcej nominacji, ale to przede wszystkim biograficzny proces stawania się, budowania specyficznej tożsamości, roli zawodowej i życiowej. Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu to niewątpliwie osoby szczególne, o wyjątkowej biografii.

Analizę biografii wybranych Dam i Kawalerów Orderu Uśmiechu opieram o wskazane struktury procesowe biografii wg Fritza Schützego, który wyróżnił cztery podstawowe: biograficzne plany działania, wzorce instytucjonalne przebiegu życia, trajektorie i biograficzne metamorfozy.

Fazy biografii, wpisane w wymienione wyżej struktury procesowe wyróżnione i opisane przez Schützego, w przypadku analizowanych Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu charakteryzuje podobna forma aktywności narratorów, w pewnym stopniu uzależniona od sił zewnętrznych i jednocześnie oparta na wyjątkowej determinacji i spójności osobowościowej bohaterów, których imperatywem jest zmiana świata poprzez pomoc dzieciom, ich edukację i tworzenie sprzyjających warunków do harmonijnego rozwoju opartego na uznaniu podmiotowości dziecka, ochronie praw jednostki i wzajemnego szacunku.

Alicja Rokuszewska-Pawełek, opisując poszczególne struktury procesowe wg Fritza Schützego, wskazuje, że biograficzne plany działania, to te, «które odpowiadają zasadzie intencjonalnego perspektywicznego planowania przebiegu własnego życia oraz udanym bądź nieudanym próbom realizacji planów jednostki» [20, s. 44]. Pojawiają się one, gdy jednostka buduje i realizuje swój plan biograficzny. Określa własne zamierzenia, buduje indywidualne i społeczne zasoby, szuka odpowiednich kapitałów i środków do realizacji własnej wizji rozwiązania problemu, czy też ogólnego planu życia. Ten proces ma charakter refleksyjny, wykracza poza schematyczne myślenie i rutynowe działania, przynosi doraźne lub dalekosiężne konsekwencje życiowe. «We wszystkich tych przypadkach jednostka w sposób intencjonalny czyni coś z własnym życiem i swoją tożsamością» [20, s. 44].

Analizując materiał biograficzny ludzi wprowadzonych przez dzieci na arenę Dam i Kawalerów Orderu Uśmiechu, obserwujemy pewną kontrolę nad swoją rzeczywistością, połączoną z determinacją i wynikającą z niej sprawczością. Każdy jest inny, choć są cechy wspólne, które w pewnym uproszczeniu mieszczą się w trzech kategoriach: kontynuacja tradycji rodzinnej – biografia rodzinna, doświadczenia skrajne oraz szkoła i nauczyciel (doświadczenia edukacyjne – w roli nauczyciela lub ucznia).

Kontynuacja tradycji rodzinnej – biografia rodzinna. W swoich narracjach Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu wielokrotnie i wyraźnie podkreślają wpływ, jaki na ich życie miała rodzina, w tym jej status społeczny i rodzinne tradycje. Nawiązują do wykształcenia rodziców, dobrych relacji z dzieckiem, szacunku dla jego wysiłków.

Wzorzec domowy instytucjonalnego przebiegu życia był dla większości dominującą strukturą procesową. Zauważają oni pozytywny przykład rodzica i

jednocześnie osoby zaangażowanej zawodowo w pracę z dzieckiem. Dotyczy to zwłaszcza rodziców lekarzy i nauczycieli.

Plany biograficzne narratorów niekiedy były stymulowane siłą osób znaczących. Narratorzy, wspominając swoje lata dzieciństwa, wskazują na znaczącą rolę kobiet w ich życiu, szczególnie wzoru mądrej, opiekuńczej i otwartej na świat matki lub babki.

Zainteresowanie sprawami dzieci i nakierowanie na pomoc im u przyszłych Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu pobudziła często profesja pedagogiczna lub medyczna ich rodziców i krewnych.

Duży wpływ na przyszłe ich życie miało zaangażowanie społeczne zaobserwowane w domu rodzinnym, tzw. dom otwarty oraz skłaniający do szybszej dojrzałości, samodzielności, odpowiedzialności, przejmowania obowiązków dorosłych, podejmowania decyzji, często do tej pory zarezerwowanych dla świata dorosłych.

Doświadczenia skrajne (wojna, choroba). W narracjach dotyczących życia rodzinnego, dzieciństwa i najbliższych pojawiają się wspomnienia wyraźnie nacechowane nieprzyjemnymi emocjami, doświadczeniami trajektoryjnymi. U niektórych narratorów wyraźnie widać podział własnych doświadczeń biograficznych na szczęśliwe, dobre, akceptowalne i tragiczne, trudne, najchętniej wypierane, niechętnie przywoływane. Te pierwsze dotyczą rodzin, które omijała śmierć i choroby. Bieda i niedostatek, pomimo tęsknoty za dobrobytem, nie stanowią dla narratorów doświadczeń tragicznych i niechętnych do wspominania. Raczej wskazują oni na uszlachetniający charakter braków w zabezpieczeniu socjalnym, pozwalający na lepsze zrozumienie innych i docenianie nawet najmniejszego dobra, jakiego doświadczali. W żadnej narracji nie odnotowano z tego powodu żalu do rodziców i opiekunów, który jest zazwyczaj zauważalny we wspomnieniach braku czasu i należytego zainteresowania ze strony dorosłych.

Zauważalną częścią okresu dzieciństwa narratorów, przewyciężania trajektorii, traumy wojennej były imperatyw działania, siła autorytetów i życzliwość otoczenia. Narratorzy wskazują, że – pomimo trudnych, skrajnych doświadczeń, chwilowej beznadziei, traumy i strachu czuli zawsze nadzieję – wierzyli, że przyjdzie lepszy, bezpieczny i dobry dla nich czas.

Szkoła i nauczyciel (doświadczenia edukacyjne – w roli nauczyciela lub ucznia). Niewątpliwie zasadnicze znaczenie dla kształtowania się życia narratorów, obok rodziny pochodzenia i doświadczeń w niej doznanych oraz skrajnej sytuacji zewnętrznej, na biograficzne plany ich działania i metamorfozy mają szkoła i nauczyciel. Narratorzy wskazują szkołę zarówno jako miejsce, gdzie otrzymali edukację, będąc uczącymi się, jak również miejsce, do którego wrócili jako uczący innych, stąd wskazują na wpływ zarówno w roli ucznia, jak i nauczyciela. Uczenie się, uczenie innych i uczenie się od innych to analizowane wartości. Wybrani przez same dzieci narratorzy wykazują pokorę wobec najmłodszych i procesu edukacji,

zauważając, że bez względu na wiek znajdują się w każdej ze skazanych ról: uczącego dziecka, nauczającego i uczącego od dziecka.

Biograficzne plany działania narratorów dotyczyły szczególnie ich rodzinnej socjalizacji, a potem edukacji i podejmowania różnorodnych form aktywności i zawodowej.

Narratorzy wskazywali na ogromny szacunek do rodziców, krewnych i nauczycieli, którzy «nie podcinali im skrzydeł», na których zawsze mogli liczyć, którzy wspomagali ich rozwój. Irena Androszczuk dowodzi, że kluczową rolę w relacjach pomiędzy nauczycielami a uczniami odgrywa inteligencja emocjonalna, która wspiera rozwijanie pasji do zawodu, która inspirowa bez ryzyka wypalenia zawodowego, zgodnie z korczakowską wizją wychowania w duchu wspólnoty. Umożliwia budowanie partnerskich interakcji w edukacji, obejmujących relacje nauczyciel–student/uczeń, nauczyciel–nauczyciel oraz nauczyciel–administracja, sprzyjając efektywnej współpracy. Order Uśmiechu, przyznawany przez dzieci za działania na ich rzecz, odzwierciedla tę ideę, promując solidarność i empatię jako podstawę relacji międzyludzkich, które wzmacniają proces edukacyjny [1, s. 173].

Narratorzy zwracali również uwagę na dzieci – własne, a wcześniej te z sąsiedztwa, które często potrzebowały wsparcia i pomocy. Wskazywali, jak duże znaczenie w ich biograficznych planach działania, a następnie metamorfozach miały doświadczenia z dzieciństwa, pozytywna relacja z rodzicami, szczególnie z matką. Rodzina, szkoła, sztuka czy religia stawały się źródłem społecznych doświadczeń i wartości związanych z pomocą dziecku. W tej wczesnej biografii rodzinnej czy zawodowej pojawia się ważna, znacząca postać (matki, ojca, członka rodziny, nauczyciela), która jednocześnie staje się autorytetem i wzorem osobowym Dam i Kawalerów Orderu Uśmiechu.

Wzorce instytucjonalne przebiegu życia dotyczą szeroko rozumianych instytucji społecznych, takich jak np. kultura, religia, prawo, czy też w węższej perspektywie różnych struktur społecznych i organizacji, jak: rodzina, grupa towarzyska, stowarzyszenie, klub itp.

W zebranych obszernych narracjach biograficznych dało się wyodrębnić trzy typy wzorów instytucjonalnych, jakie miały kluczowy wpływ na życie i działanie przyszłych Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu. Są to: wiara i religia, działalność harcerska oraz siła uznanych przez narratorów autorytetów.

Wiara i religia. Na moc wiary i siłę z niej czerpaną wskazuje wielu narratorów, dopatrując się w niej korzeni swojej działalności. W swoich narracjach odwołują się do Boga, Jezusa i Matki Bożej jako najwyższych autorytetów. Zarówno Bóg, jak i różni święci są dla wielu Kawalerów Orderu Uśmiechu głównym punktem odniesienia, sensem życia i jego naznaczeniem. To, że wśród Kawalerów znaleźli się święci Kościoła katolickiego – Jan Paweł i Matka Teresa z Kalkuty – nie jest przypadkiem. Kawalerowie w swoich biografjach widzą, przywołują różnorodne treści wskazujące na Boskie działanie, misję życia, przeznaczenie.

Ciekawym zjawiskiem jest wskazywanie Janusza Korczaka w perspektywie religijnej, widzenie w nim polskiego czy – paradoksalnie – żydowskiego świętego. Dla wielu był on uosobieniem tego co dobre, mądre, piękne i święte.

W grupie narratorów znajdują się także zdeklarowani ateści oraz wyznawcy innych niż katolicka religii. Nie podejmują oni jednak wątku wiary i religii. Warta podkreślenia jest występująca w grupie wszystkich narratorów tolerancja i akceptacja dla różnorodności. Wspólnym mianownikiem w ich postrzeganiu tzw. inności, co wyrażają w swoich narracjach i codziennym działaniu, jest przesłanie Ireny Sendlerowej: «(...) ludzi dzieli się na dobrych i złych. Narodowość, rasa, religia nie mają żadnego znaczenia. Tylko to, jakim kto jest człowiekiem» [16, s. 20].

Harcerstwo. Większość narratorów wskazuje, że ich osobista droga na arenę Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu prowadziła przez zaangażowanie w harcerstwo, począwszy od bycia zuchem, harcerzem, aż do funkcji instruktora. Harcerstwo dało im bazę do rozwoju pedagogicznego, wyzwoliło empatię i nauczyło odpowiedzialności za siebie, ojczyznę i drugiego człowieka. Przygoda z harcerstwem dla jednych zakończyła się w momencie założenia rodziny, rozpoczęcia pracy zawodowej, dla innych trwa i jest nadal codziennością. Wszyscy zgodnie podkreślają, że harcerzem się jest na całe życie. Swoją wrażliwość na potrzeby dzieci, odpowiedzialność, obowiązkowość i umiejętność szanowania i tolerowania ludzi wiążą z harcerstwem, często uzupełniając ją informacją o wzorcu rodzinnym i/lub religijnym.

Sila autorytetu. Trzecim, istotnym i wielokrotnie wskazywanym przez narratorów instytucjonalnym wzorcem ich biografii są osoby znaczące, podziwiane za mądrość, odwagę, determinację, osiągnięcia, najczęściej szeroko znane opinii publicznej, często wprowadzone przez dzieci na arenę Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu. Narratorzy nazywają te osoby «autorytetami», «wzorami do naśladowania», «wzorcami działania», «osobami najważniejszymi», «świątecznym, do którego idziemy», «człowiekiem autentycznym», «wzorcem niedoścignionym», «kierunkowskazem», «najważniejszymi osobowościami», «osobistościami» czy «idolami». W gronie tym wymieniani są także nieznanymi bliżej opinii publicznej członkowie rodziny, nauczyciele, osoby duchowne, zwierzchnicy w pracy zawodowej. Niekwestionowanym autorytetem przewijającym się w większości narracji jest Janusz Korczak, co powoduje, że nie tylko stanowi on odniesienie jako autorytet, ale jest ważną trajektorią w biografii narratorów.

Wielu z nich, wskazując osoby, które wywarły szczególny ślad w ich życiu, będące swoistymi drogowskazami, zaczyna od najbliższych: rodziców, krewnych, a nawet dzieci.

Wielu narratorów potwierdziło podnoszoną wcześniej tezę, którą akcentuje Korczak, że dorosły uczy dziecko, ale również uczy się od dziecka. Podniesienie osoby dziecka do rangi nauczyciela i autorytetu nie jest powszechne w naszej codzienności. Z takim spojrzeniem spotykamy się najczęściej w środowisku korczakowskim i świecie społecznym Kawalerów Orderu Uśmiechu. Oba te światy często się przenikają,

co jest widoczne w prowadzonej analizie biograficznej osób wyróżnionych Orderem Uśmiechu.

Najczęstszym autorytetem, o którym mówią Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu, jest właśnie Janusz Korczak. Obok niego pojawiają się postacie Ireny Sendlerowej i Marii Łopatkowej. Osoby duchowne, a także głęboko religijni pedagodzy, lekarze przywołują postać św. Jana Bosko, Jana Pawła II czy Matki Teresy.

Pojawiają się także osoby świeckie: Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu – Anna Dymna, Ewa Błaszczuk i Janina Ochojska, a obok nich twórcy harcerstwa i skautingu – Baden Powell, Olga i Aleksander Kamińscy oraz także nagrodzone Orderem Uśmiechu: Maria Łyczko i Zofia Sułek – założycielki «Nieprzetartego Szlaku» w Polsce.

Biografia jest procesem, jak podkreśla Schütze, w którym kumulują się i wzajemnie nakładają na siebie doświadczenia zgromadzone we wcześniejszych okresach i strukturach biograficznych. W ten sposób rośnie i pomnaża się kapitał trajektoryjny ukierunkowany na zmianę. W zebranych biografacjach jest to widoczne. Pokazany wcześniej biograficzny plan działania i instytucjonalny wzorzec normatywny przekształca się w nową strukturę, trajektorie życia, trajektorie działania.

Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu dostrzegają te zmiany, mówią o nich, starają się określić punkt kulminacyjny w trajektorii życia. Podejmują próbę ustalenia momentu zmiany, wpływu zewnętrznych oddziaływań na ich biograficzny plan. Często określają go jako zwrot w myśleniu o dziecku, jego prawach. Mówią o zetknięcia się z literaturą Korczaka, jak również ze środowiskiem znawców Korczaka i działaczy organizacji korczakowskich.

Drugim wyraźnie wskazywanym momentem trajektoryjnym jest otrzymanie Orderu Uśmiechu, co utożsamiane jest z wejściem na najwyższy szczebel drabiny wtajemniczenia spraw dziecka i dzieciństwa. Znamienne, iż Damy/Kawalerowie Orderu Uśmiechu tak wysoko nie stawiają ani wykształcenia, ani pracy zawodowej. To w Korczaku i w Orderze Uśmiechu widzą kulminację swoich osiągnięć. Dowodzą, że dzięki Korczakowi i dzięki oddziaływaniu sił zewnętrznych ich życie się zmieniło. Pojawił się nowy proces trajektoryjny, jak powiedziałby Schütze. Następujące później metamorfozy trudno nazwać celowym działaniem, popartym analizą mocnych i słabych stron jednostki. Są raczej konsekwencją aktywności całego życia narratorów, dokonywanych wyborów i aktywności.

Spotkanie z Korczakiem. Spotkanie z Korczakiem, jego twórczością, historią, filozofią, sposobem pojmowania dziecka i jego spraw, pokorą i mądrością pojawia się w prawie wszystkich narracjach. Jest to szczególny moment i wyjątkowe doświadczenie. Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu określają go mianem oczarowania Korczakiem, uwiedzenia przez Korczaka, fascynacją Korczakiem. Dla nich korczakowskie przesłanie pedagogiczne staje się imperatywem realizacji testamentu Starego Doktora.

Korczak w wypowiedziach Dam i Kawalerów Orderu Uśmiechu pojawia się jako autorytet, mistrz, ikona pedagogiki.

Dla badanych narratorów Korczak stał się życiowym punktem odniesienia, kierunkowskazem, niedoścignionym wzorem, punktem przełomowym życia biograficznego. Podejmując wszechstronne aktywności na rzecz dzieci, starają się myśleć i działać Korczakiem. Robią to indywidualnie lub w ramach wspólnych działań ruchu korczakowskiego. Słowa i teorie Starego Doktora często traktują jak dogmat, na różne sposoby uzasadniając instynkt pedagogiczny i słuszność wskazań Janusza Korczaka.

W tym miejscu warto zauważyć, że podobnie wiele razy Korczakowi wyraz podziwu dawał słynny ukraiński pedagog i pisarz, nie będący Kawalerem Orderu Uśmiechu, ale konieczny w tym miejscu do przywołania Wasyl Suchomliński, nazywany potocznie «ukraińskim Korczakiem» [4]. Warto zauważyć, co wskazuje Aleksander Lewin, że nawet tytuł sztandarowej książki Suchomlińskiego «Oddaję serce dzieciom», zrodził się pod wpływem fascynacji życiem i twórczością Janusza Korczaka, do którego wielokrotnie w tej publikacji nawiązywał [11, s. 5–6]. Oksana Petrenko zauważa, że «Filozofia Suchomlińskiego dla dzieci jest żywą i popularną pedagogiką (nauką) i praktyką, która obejmuje szkołę i rodzinę, badaczy dzieci i nauczycieli. Jej celem jest kształtowanie świadomej akceptacji zasad i norm moralnych, wzorców kultury duchowej, umiejętności słuchania i słyszenia innych, komunikowania się z innymi, a także rozwój refleksyjnego, twórczego i krytycznego myślenia i mowy» [18, s. 112].

Otrzymanie Orderu Uśmiechu. W biografii Dam i Kawalerów Orderu Uśmiechu wyraźnie widać postać Korczaka, jego dzieło literackie i praktyczne. Spotkanie z Korczakiem jest trajektoryjną bazą i intelektualną zmianą pedagogiczną sposobu myślenia o dziecku i dzieciństwie oraz działania na rzecz najmłodszych. Jest to jednocześnie droga, przez którą narratorzy wchodzą na arenę Kawalerów Orderu Uśmiechu. Jest to dla nich praktyczny punkt zwrotny w ich życiu i często ich otoczenia. Pomimo że sami często w pierwszych zdaniach nie zauważają zmiany, jaka nastąpiła, to w kolejnych przelicytowują sami siebie we wskazywaniu działań trajektoryjnych wywołanych otrzymaniem najważniejszego na świecie wyróżnienia od dzieci.

W narracjach Dam i Kawalerów Orderu Uśmiechu pokazujących moment otrzymania Orderu dominują emocje, wzruszenie miesza się z ogromną radością.

Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu podkreślają radosną moc, ale i wyjątkowość tego odznaczenia, poczucie wzajemnego szacunku i solidarności.

Badania pokazały, że analizowane struktury, którymi są biograficzne plany działania i instytucjonalne wzorce normatywne, przekształcają się w trajektorię życia i działania, czego efektem jest biograficzna metamorfoza Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu. Ich wypowiedzi dowiodły, że Order nadaje i wzmacnia sens ich pracy oraz życia, budzi ogromne zadowolenie i podziw otoczenia.

Order Uśmiechu – zaszczyt i wyróżnienie. Działalność na rzecz dzieci, zaangażowanie w ochronę ich praw, promowanie myśli korczakowskiej i podmiotowego traktowania dziecka – to cechy wspólne biografii Dam i Kawalerów Orderu Uśmiechu.

W swoich wypowiedziach podkreślają oni, iż Order Uśmiechu okazał się niezwykle ważnym, radosnym i przełomowym zdarzeniem w ich życiu. Było to szczególne wyróżnienie, którego doświadczyli ze strony dzieci. Dzięki Orderowi znaleźli się w grupie wybrańców, znakomitości polskiej i międzynarodowej przestrzeni publicznej, poczuli wzajemną solidarność i wspólnotę celów. Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu w swoich narracjach zwracają uwagę na zmiany, jakie Order wniósł do ich życia, podkreślają także, że Order stał się dla nich indywidualnym wyzwaniem. Skłaniał do refleksji nad sobą, stawiał pytania o własne kompetencje, umiejętności, relacje wobec siebie i innych. Stał się ważną życiową lekcją.

Wielu z nich pisze, że Order jest wyróżnieniem i zaszczytem, ale także przepustką do grona obrońców praw dziecka.

Zaangażowanie i solidarność – w służbie dziecku. Poddane analizie biografie Kawalerów Orderu Uśmiechu wyraźnie pokazują, iż niemalże całe ich życie koncentrowało się wokół pracy dla innych. Pomoc, wsparcie potrzebujących czy słabszych było etosowym nakazem wynoszonym często z domu rodzinnego. W tym znaczeniu Damy i Kawalerowie Orderu Uśmiechu reprezentują pokolenie ludzi wyrosłych w atmosferze zaangażowania, solidarności i działania dla innych, a zwłaszcza dla dzieci. Przyznany przez dzieci Order Uśmiechu potwierdzał i niejako legitymizował to zaangażowanie. Stawał się także wyzwaniem dla dalszej, lepszej pracy na rzecz dziecka i gotowości do jego wsparcia. O tym zaangażowaniu, a nawet o swoistej służbie dziecku wspomina wiele Dam i Kawalerów. Order staje się dla nich przepustką do lepszego świata budowanego przez dzieci i dorosłych. Jest także zobowiązaniem do wysiłku, doskonalenia, pracy nad sobą.

Analizowane wypowiedzi są swoistym przedłużeniem aktu ślubowania Damy/Kawalera Orderu Uśmiechu. Jest to publiczne zobowiązanie do działania, do dawania świadectwa swojego dostojństwa, do aktywności społecznej. Można w nich dostrzec imperatyw działania, ustawicznej gotowości do wsparcia, do aktywnego manifestowania swojej przynależności do grona Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu.

W tym przypadku to Damy i Kawalerowie mają potwierdzać i rozwijać misję obrony dziecka, mają być dla dzieci i dorosłych wzorem działania, nauczycielami i propagatorami troski o dziecko, mają wspierać i stymulować solidarność społeczną skutkującą tworzeniem wspólnego świata dzieci i dorosłych. Dzięki Orderowi Uśmiechu posiadają, rozwijają swój kapitał trajektoryjny i dzielą się nim, skłaniając do metamorfozy siebie, jak również otoczenie, w tym przede wszystkim dzieci. Co to oznacza z punktu widzenia biografii, a także relacji dziecko – dorosły? Używając metafory, jest to sytuacja, w której Damy/Kawalerowie Orderu Uśmiechu pomnożyli swój kapitał biograficzny, rozwinęli swoje kompetencje, wiele się nauczyli i wiele

zrobili. W konsekwencji, manifestując swoje zobowiązania, zwracają dzieciom to, co od nich otrzymali.

Te przykłady pokazują wyraźnie, co dorośli zyskali dzięki dzieciom, czego się od nich nauczyli, czym była dla nich dziecięca lekcja znalezienia się w gronie Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu. Metamorfoza ma w tym przypadku osobowy, indywidualny charakter. Kawalerowie Orderu Uśmiechu zmieniają obraz siebie. Jack Mezirov powiedziałby – zyskują nową ramę odniesienia, wchodzą na ścieżkę refleksyjnego transformatywnego uczenia się [19, s. 156]. Tak to się określa współcześnie. Przed wielu laty Margaret Mead nazywała ten proces prefiguratywną transmisją kulturową [17]. Janusz Korczak mówił, że dorośli uczą się od dzieci.

Analizowane wypowiedzi biograficzne Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu pozwalają dostrzec w nich wyraźnie ukształtowaną «racjonalność pedagogiczną» służącą dziecku i jego prawom. Racjonalność pedagogiczna człowieka «powstaje w wyniku posługiwania się przez niego językiem, za pomocą którego przekazuje on i uzgadnia w procesie interakcji znaczenia, myśli, wyodrębnia i nazywa obiekty wokół siebie, nadaje im treść, ustanawia ich ważność» [21, s. 114]. Język tych wypowiedzi nacechowany jest widocznym szacunkiem dla dziecka [8], gotowością do pomocy, odzwierciedla postawę spolegliwego opiekuna, ale też bliskiego dziecku towarzysza codzienności, adwokata dziecięcych spraw i praw.

Analiza biografii Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu z wykorzystaniem heurystycznej teorii Fritza Schützego pokazała, jak ważne były dla narratorów doświadczenia dzieciństwa i wzory wyniesione z rodziny. Zasadniczymi wartościami były: wiara i religia, rodzina, szkoła, edukacja, wychowanie. Dobra materialne bądź ich brak u żadnego z nich nie pojawiły się jako wartości. Szczególnie doceniany był natomiast czas dla dziecka i wsłuchiwanie się w dziecko ze strony dorosłych. Doświadczenie dzieciństwa miało znaczący wpływ na przebieg i jakość życia nominowanych przez dzieci na Damy/Kawalerów Orderu Uśmiechu.

Okazało się, iż znaczącym, wyraźnie akcentowanym momentem trajektoryjnym w biografii Dam/Kawalerów Orderu Uśmiechu było zetknięcie się z myślą Janusza Korczaka. Wielu z nich otwarcie mówi, jak wiele zawdzięcza Korczakowi, jak w swoim życiu zawodowym i prywatnym wzorowali się na dziedzictwie Korczaka. Korczak dał im fundament pedagogicznej wiedzy i podstawy do działania na rzecz dzieci i ich praw.

Idea Orderu Uśmiechu wpisuje się w mądrość przesłania Janusza Korczaka, który na wiele sposobów dowodził, że nie tylko dorosły uczy dziecko bądź uczy się z dzieckiem, lecz dorosły uczy się od dziecka, a dziecko uczy dorosłego [23].

To dzieci w instytucji Orderu Uśmiechu posiadają trzy nieformalne funkcje społeczne. Są to:

– funkcja nauczycielska skierowana w edukowanie osób dorosłych ze strony świata dziecka;

- funkcja wychowawcza skierowana w permanentną weryfikację świata wartości i zachowań świata dorosłych,
- funkcja promotorska skierowana do ukazania światu wyjątkowych, dojrzałych osobowości ludzi dorosłych.

Fenomen Orderu Uśmiechu jest skategoryzowaną instytucjonalną wartością społeczno-kulturową, jest unikalną praktyką polską i międzynarodową, odzwierciedla korczakowski model relacji dziecko–dorosły i jest perspektywicznym wzorem dziecięcego obywatelstwa i partycypacji ukierunkowanej na solidarność i równość w nierównym świecie społecznym. Order Uśmiechu jest gwarantem tych wartości i nadzieją na rozwój ich ochrony.

Współczesne wyzwania wymagają od nas nie tylko refleksji nad ideami, które przyświecały twórcom Orderu, ale przede wszystkim ich aktywnej realizacji. Coraz większa liczba dzieci dotkniętych skutkami wojen, kryzysów ekonomicznych, problemów psychicznych i presji cywilizacyjnej sprawia, że misja Orderu Uśmiechu nabiera nowego znaczenia. To nie tylko symbol uznania, lecz także zobowiązanie do działania – do budowania społeczeństwa, w którym dzieciństwo będzie czasem radości, bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.

Podsumowanie. Międzynarodowa ranga nagrody oraz działalność jej laureatów potwierdzają, że idee międzypokoleniowej solidarności, troski i odpowiedzialności nie tracą na znaczeniu. Wręczenie Orderu Uśmiechu nie jest jedynie uroczystym aktem – to wyraz społecznego zobowiązania do obrony dzieciństwa jako wartości fundamentalnej. Pedagogika serca, którą symbolizuje to wyróżnienie, powinna stanowić drogowskaz dla wszystkich, którym los najmłodszych nie jest obojętny.

W XXI wieku Order Uśmiechu pozostaje jednym z najbardziej aktualnych symboli walki o prawa dziecka, przypominając, że przyszłość zależy od tego, jak dziś troszczymy się o najmłodszych. Dzieci potrzebują nie tylko ochrony, ale i przestrzeni do marzeń, radości i swobodnego rozwoju – i to właśnie my, dorośli, mamy obowiązek im to zapewnić [14, s. 258-259].

BIBLIOGRAFIA

1. Androshchuk I. Роль емоційного інтелекту викладача університету в період пандемії. *Edukacja Zawodowa i Ustawiczna. Polsko-Ukraiński Rocznik Naukowy*. Warszawa, 2021. Nr 6. 2021. S. 173.
2. Arendt H. *Między czasem minionym a przyszłym*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia. 1993. 330 s.
3. Bińczycka J. Korczakowskie prawa dziecka. W: E. Jarosz, B. Dyrda (red.). *Szanować – słuchać – wspierać – chronić. Prawa dziecka w rodzinie, szkole, społeczeństwie*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 2013. S. 13-19.
4. Bybluk M. *Koncepcja pedagogiczna i system wychowawczy Wasyla Suchomlińskiego*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika. 1982.
5. Korczak J. *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie*. Warszawa: Rzecznik Praw Dziecka. 2012. 168 s.
6. Korczak J. *Nie wiemy*. Hechaluc Hacair. 1938. S.28.

7. Korczak J. Pisma wybrane. T. III. Warszawa: Wydawnictwo Nasza Księgarnia. 1985. 451 s.
8. Korczak J. Prawo dziecka do szacunku. Warszawa: Rzecznik Praw Dziecka. 2017.
9. Krawczak-Chmielecka A. (2017). O rozwoju praw dziecka w Polsce i na świecie. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*. Vol 16. Nr. 2. 2017. S. 11-23.
10. Lewin A. Korczak znany i nieznan. Warszawa: Agencja Edytorska EZOP i WSP ZNP. 1999.
11. Lewin A. Wstęp. W: *Suchomliński W.A. Słów kilka o wychowaniu*. Bielecki W. (tłum.). Warszawa. 1982.
12. Michalak M. Opowieści o tym, co daje moc. Konin: Wydawnictwo IBIS. 2023. 104 s.
13. Michalak M. Opowieści o tym, co w życiu ważne. Konin: Wydawnictwo IBIS. 2022. 132 s.
14. Michalak M. Order Uśmiechu – Korczakowski testament pedagogiczny. W: Michalak M. (red. nauk.). *Śladami Janusza Korczaka. Inspiracje i refleksje*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. 2025.
15. Michalak M. Order Uśmiechu jako fenomen społeczno-kulturowy świata dzieci i dorosłych. Dysertacja doktorska przygotowana i obroniona 20.11.2020 roku w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie. 2020. S. 277-321.
16. Mieszkowska A. Dzieci Ireny Sendlerowej. Warszawa: Wydawnictwo Muza. 2009.
17. Mead M. Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 1978.
18. Petrenko O. Wasyl Suchomliński. W: Berezivskiej L., Marusynets M., Sukhomlynskiej L. (red.) Dialog z nowoczesnością. Iwano-Frankowsk: Wydawnictwo Kushnir. 2020.
19. Perkowska-Klejman A. *W poszukiwaniu refleksyjności w edukacji. Studium teoretyczno-empiryczne*. Warszawa: Wydawnictwo APS. 2019.
20. Rokuszewska-Pawełek A. Miejsce biografii w socjologii interpretatywnej. Program socjologii biografistycznej Fritza Schützego. «ASK». 1996. Nr 1. S. 37–54.
21. Śliwerski B. Racjonalność pedagogiczna polskiej polityki oświatowej w latach 1989–2014. W: R. Nowakowska-Siuta, B. Śliwerski (red.). *Racjonalność procesu kształcenia, Studium z polityki oświatowej i pedagogiki porównawczej*. 2015. T. II. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls. 252 s.
22. Smolińska-Theiss B. Dziecko-nadzieja świata. Dziecko-świętek przydrożny. W: J. Bińczycka (red.). *Humanisci o prawach dziecka, strony artykułu w tej monografii*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls. 2000.
23. Smolińska-Theiss B. Janusz Korczak i refleksyjne uczenie się. W: M. Michalak (red.). *Prawa dziecka wczoraj, dziś i jutro – perspektywa korczakowska*. Warszawa: Rzecznik Praw Dziecka. 2018. T. II. S. 12–31.
24. Smolińska-Theiss B. Korczakowskie narracje pedagogiczne. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls. 2013. 260 s.
25. Solak A. Godność człowieka w koncepcji idei służby korczakowsko-albertyńskiej. W: Michalak M. (red. nauk.). *Śladami Janusza Korczaka. Inspiracje i refleksje*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. 2025.
26. Tarnowski J. Jak wychowywać? W ogniu pytań. Ząbki: Wydawnictwo Apostolicum. 2003. 175 s.
27. Tischner J. Etyka Solidarności oraz Homo Sovieticus. Kraków: Wydawnictwo Znak. 2005. 296 s.

REFERENCES

1. Androshchuk I. Rol emotsiinoho intelektu vykladacha universytetu v period pandemii [The role of Emotional Intelligence of a University Teacher During the Pandemic]. *Edukacja Zawodowa i Ustawiczna. Polsko-Ukraiński Rocznik Naukowy*. Warszawa, 2021. Nr 6. 2021. S. 173. [in Ukrainian]
2. Arendt H. Między czasem minionym a przyszłym [Between the Past and the Future]. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia. 1993. 330 s. [in Polish]
3. Bińczycka J. Korczakowskie prawa dziecka [Korczak's Children's Rights]. W: E. Jarosz, B. Dyrda (red.). *Szanować – słuchać – wspierać – chronić. Prawa dziecka w rodzinie, szkole, społeczeństwie*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 2013. S. 13-19. [in Polish]
4. Bybluk M. Koncepcja pedagogiczna i system wychowawczy Wasyla Suchomlińskiego [The Pedagogical Concept and Educational System of Vasyl Sukhomlynskyi]. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika. 1982. [in Polish]
5. Korczak J. Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie [How to Love a Child. A Child in the Family]. Warszawa: Rzecznik Praw Dziecka. 2012. 168 s. [in Polish]
6. Korczak J. Nie wiemy [We don't know]. Hechaluc Hacair. 1938. S.28. [in Polish]
7. Korczak J. Pisma wybrane [Selected Letters]. T. III. Warszawa: Wydawnictwo Nasza Księgarnia. 1985. 451 s. [in Polish]
8. Korczak J. Prawo dziecka do szacunku [A Child's Right to Respect]. Warszawa: Rzecznik Praw Dziecka. 2017. [in Polish]
9. Krawczak-Chmielecka A. (2017). O rozwoju praw dziecka w Polsce i na świecie [On the Development of Children's Rights in Poland and Around the World]. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*. Vol 16. Nr. 2. 2017. S. 11-23. [in Polish]
10. Lewin A. Korczak znany i nieznan [Korczak Known and Unknown]. Warszawa: Agencja Edytorska EZOP i WSP ZNP. 1999. [in Polish]
11. Lewin A. Wstęp [Introduction]. W: *Suchomliński W.A. Słów kilka o wychowaniu*. Bielecki W. (tłum.). Warszawa. 1982. [in Polish]
12. Michalak M. Opowieści o tym, co daje moc [Stories about What Gives You Power]. Konin: Wydawnictwo IBIS. 2023. 104 s. [in Polish]
13. Michalak M. Opowieści o tym, co w życiu ważne [Stories about What's Important in Life.]. Konin: Wydawnictwo IBIS. 2022. 132 s. [in Polish]
14. Michalak M. Order Uśmiechu – Korczakowski testament pedagogiczny [Order of the Smile – Korczak's Pedagogical Testament]. W: Michalak M. (red. nauk.). *Śladami Janusza Korczaka. Inspiracje i refleksje*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. 2025. [in Polish]
15. Michalak M. Order Uśmiechu jako fenomen społeczno-kulturowy świata dzieci i dorosłych [The Order of the Smile as a Socio-cultural Phenomenon of the World of Children and Adults]. Dysertacja doktorska przygotowana i obroniona 20.11.2020 roku w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie. 2020. S. 277-321. [in Polish]
16. Mieszkowska A. Dzieci Ireny Sendlerowej [Children of Irena Sendler.]. Warszawa: Wydawnictwo Muza. 2009. [in Polish]
17. Mead M. Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego [Culture and Identity. A Study of the Intergenerational Gap]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 1978. [in Polish]
18. Petrenko O. Wasyl Suchomliński [Vasyl Sukhomlynskyi]. W: Berezivskiej L., Marusynets M., Sukhomlynskiej L. (red.) *Dialog z nowoczesnością*. Iwano-Frankowsk: Wydawnictwo Kushnir. 2020. [in Polish]
19. Perkowska-Klejman A. W poszukiwaniu refleksyjności w edukacji. Studium teoretyczno-empiryczne [In Search of Reflexivity in Education. A Theoretical-Empirical Study].

Warszawa: Wydawnictwo APS. 2019. [in Polish]

20. Rokuszevska-Pawełek A. Miejsce biografii w socjologii interpretatywnej [The Place of Biography in Interpretive Sociology]. Program socjologii biografistycznej Fritza Schützego. «ASK». 1996. Nr 1. S. 37–54. [in Polish]

21. Śliwerski B. Racjonalność pedagogiczna polskiej polityki oświatowej w latach 1989–2014 [Pedagogical Rationality of Polish Education Policy in 1989–2014]. W: R. Nowakowska-Siuta, B. Śliwerski (red.). *Racjonalność procesu kształcenia, Studium z polityki oświatowej i pedagogiki porównawczej*. 2015. T. II. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls. 252 s. [in Polish]

22. Smolińska-Theiss B. Dziecko-nadzieja świata. Dziecko-święte przydrożny [The Child-hope of the World. The Child-roadside Saint]. W: J. Bińczycka (red.). *Humanisci o prawach dziecka, strony artykułu w tej monografii*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls. 2000. [in Polish]

23. Smolińska-Theiss B. Janusz Korczak i refleksyjne uczenie się [Janusz Korczak and Reflective Learning]. W: M. Michalak (red.). *Prawa dziecka wczoraj, dziś i jutro – perspektywa korczakowska*. Warszawa: Rzecznik Praw Dziecka. 2018. T. II. S. 12–31. [in Polish]

24. Smolińska-Theiss B. Korczakowskie narracje pedagogiczne [Korczak's Pedagogical Narratives]. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls. 2013. 260 s. [in Polish]

25. Solak A. Godność człowieka w koncepcji idei służby korczakowsko-albertyńskiej [Human Dignity in the Korczak-Alberta Concept of the Idea of Service]. W: Michalak M. (red. nauk.). *Śladami Janusza Korczaka. Inspiracje i refleksje*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. 2025. [in Polish]

26. Tarnowski J. Jak wychowywać? [How to Raise children?] W ogniu pytań. Ząbki: Wydawnictwo Apostolicum. 2003. 175 s. [in Polish]

27. Tischner J. Etyka Solidarności oraz Homo Sovieticus [The Ethics of Solidarity and Homo Sovieticus]. Kraków: Wydawnictwo Znak. 2005. 296 s. [in Polish]

COMMUNITY OF SOLIDARITY IN THE ACTIVITIES OF JANUSZ KORCZAK AND THE CHILDREN AWARDED WITH THE ORDER OF THE SMILE

Marek MICHALAK

Candidate of Pedagogical Sciences,
Committee of Pedagogical Sciences of the
Polish Academy of Sciences,
Janusz Korczak Institute for the Rights of the Child,
Warsaw, Republic of Poland
ORCID: 0000-001-5054-4979
e-mail: mm@marekmichalak.pl

Abstract. The timeless ideas of Janusz Korczak continue to inspire global efforts to promote the rights and well-being of children, embodying the principle of social solidarity. His philosophy, centered on the dignity and agency of children, is reflected in the UN Convention on the Rights of the Child (1989), which establishes legal, social and cultural standards for protecting children and fostering their relationships with adults. Korczak's legacy thrives on the international Korczak's movement, active in Europe, the Americas, Africa and Asia, fueled by dedicated leaders and growing support, particularly highlighted during the 2012 Year of Janusz Korczak.

The Order of the Smile, initiated by children in 1968 and internationalized in 1978 by the UN Secretary-General, is a powerful symbol of Korczak's vision of social solidarity. As the only international award given exclusively to adults at the request of children, it emphasizes children's equality and agency, alluding to the Korczakian belief that «there are no children, there are people».

The Group of Ladies and Chevaliers of the Order of the Smile represents a global commitment to the values valued by children, uniting communities in solidarity to protect their subjectivity and dignity.

Keywords: Janusz Korczak, Order of the Smile, children's rights.

СПІЛЬНОТА СОЛІДАРНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ЯНУША КОРЧАКА ТА НАГОРОДЖЕНИХ ДІТЬМИ ОРДЕНОМ ПОСМІШКИ

Марек МІХАЛЯК

кандидат соціальних наук,
Комітет педагогічних наук ПАН,
Інститут прав дитини ім. Януша Корчака,
м. Варшава, Республіка Польща
ORCID: 0000-001-5054-4979
e-mail: mm@marekmichalak.pl

Анотація. Ідеї Януша Корчака продовжують надихати фахівців, які досліджують проблему прав і благополуччя дітей з дотриманням принципу соціальної солідарності. Філософія видатного педагога, що ґрунтується на гідності та активній ролі дітей, відображена в Конвенції ООН про права дитини (1989), яка встановлює правові, соціальні та культурні стандарти захисту дітей та розвитку їхніх взаємовідносин із дорослими. Спадщина Корчака знаходить своє відображення в міжнародному русі Корчака, який діє в Європі, Америці, Африці та Азії, завдяки відданим лідерам та активній підтримці, що особливо було помітним під час Року Януша Корчака, який відзначався в 2012 році.

Орден Посмішки, заснований дітьми в 1968 році та інтернаціоналізований в 1978 році Генеральним секретарем ООН, є потужним символом бачення Корчаком соціальної солідарності. Як єдина міжнародна нагорода, що присуджується виключно дорослим на прохання дітей, вона підкреслює рівність і суб'єктність дітей, базуючись на переконаннях Корчака, що «немає дітей, є люди». Група дам і кавалерів Ордена Посмішки представляє глобальну прихильність цінностям, які визнають діти, об'єднуючи спільноти в солідарності для захисту їх суб'єктності та гідності.

Ключові слова: Януш Корчак, Орден Посмішки, права дітей.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2025 р.